

חיילי המסכים

הצעירים של היום מתגייסים לצבא לאחר שהעבירו חלק נכבד מחייהם מול מסכים - של טלפון סלולרי, של מחשב, של טלפון סלולרי, של קונסולת משחקים. הדבר משנה את כישוריהם החברתיים והקוגניטיביים והופך אותם לחיילים פחות טובים

להתכרות מול המסכים יש השפעות מרחיקות לכת על הצעירים כאשר הם הופכים לחיילים ולמפקדים בצה"ל

תמיר ליאון
אנתרופולוג יישובי

מבוא

פי־אס ולפעמים גם מסך די־וי־די. הבעיה הזאת מחריפה שבעתיים בשעות הלילה.

רמת האגרסיביות

בשנים האחרונות עמדו חוקרים, בייחוד בתחום הארכיטקטורה, על השפעתו של מרחב החיים על האדם - השפעה שהאנשים אינם מודעים לה על פי רוב. טענת המחקר רים היא שלבני האדם נכון לפעול במרחב טבעי וכי שהייה ממושכת במרחבים מלא־כותיים - כמו אלה הנשקפים מהמסכים - מעלה אצלם את רמת המתח. זאת הסיבה שבני הנוער של היום, שרחוקים מהטבע הרבה יותר משהיו הוריהם, חיים בסביבה עירונית יותר וצוברים שעות מסך רבות, מפתחים רמות מתח המובילות לאגרסיביות רבה יותר. העובדה הזאת באה לידי ביטוי בסטטיסטיקות של המשטרה בנוגע לאלימות של בני הנוער.

אגרסיביות היא תכונה רצויה אצל חייל המסתער על עמדות האויב, אבל היא על־לה להיות מכשלה אצל חייל שבא במגע עם אוכלוסייה אזרחית עוינת. במקרה הזה עליו לדעת להפגין דווקא שליטה עצמית. אנחנו יודעים שתרבות אשר אינה מאפשרת שחרור מתמיד של יצרים מתקשה לשלוט בהם כאשר הם מתפרצים. הדבר בולט, למשל, בהפגנות של חרדים. במבצע "עופרת יצוקה" העידו אנשי המילואים המבוגרים יותר, שהגיעו לחזית בגל השני, על האגרסיביות הרבה של חיילי הסדיר. זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בפגיעה ברכוש של האוכלוסייה האזרחית.

המנהיגות

מומחים קובעים שבאמצעות מסך ניתן להעביר לכל היותר 60% מהמידע המועבר בתקשורת בין־אישית ישירה. ילדים היושבים שעות מול המסכים מאבדים יכולות בתחום התקשורת. כשבן אדם אינו מנוסה בתקשורת פרונטלית, הוא מתחיל לחשוש ממנה, במיוחד כשהוא חש שהיא עלולה לפגוע בסמכותו. כשקצינות החינוך מבקשות מהמפקדים להעביר מערך שיעור מובנה לחיילים, רבים מהם מנסים להתח-

בני הנוער מגיעים כיום לצבא לאחר שצברו עשרות אלפי שעות שהייה מול מסכים (של טל־ויזיה, של מחשב, של טלפון סלולרי, של קונסולת משחקים). להתבגרות מול המסכים יש השפעות מרחיקות לכת על הצעירים כאשר הם הופכים לחיילים ולמפקדים בצה"ל.

שיטת המחקר

1. תצפית משתתפת. החוקרים שוהים בקרב צעירים, בני נוער וילדים וצופים בהם מבליים בקניונים, במועדונים ובמוקדי בילוי אחרים וכן בעת שהותם במוסדות פורמליים, כגון בתי ספר, גני ילדים ואוניברסיטאות, ובמוסדות לא פורמליים, כגון תנועות נוער ומתנ"סים.
2. ראיונות פורמליים ופורמליים למחצה עם אוכלוסיית המחקר: חיילים, בני נוער וילדים. הראיונות האלה נערכים באופן שוטף החל מ־1996.
3. שיחות עם הורי הצעירים.
4. ראיונות עם מפקדים בצבא הממלאים מגוון רחב של תפקידים בחילות שונים.

הממצאים: השפעות תרבות המסכים על החיילים בצבא

הכושר הגופני

המלש"ב, דהיינו הצעיר שעל סף גיוס, יכול אומנם להיכנס לתוכנית אימונים בשנה שלפני גיוסו ולשפר את כושרו, אבל אין דומה רמת הכושר של "ילד מסכים" לזו של הילד ששיחק כדורגל בשכונה, "הלך מכות" וטיפס על עצים. מפקד בסיס גדול אמר לי: "הילד שלי בן ה־16 מעולם לא קרע את המכנסיים". ההבדלים בין "ילד המסכים" ל"ילד השכונה" הם בעיקר

ההבדלים בין "ילד המסכים" ל"ילד השכונה" הם בעיקר כמדדים הפסיכולוגיים של הכושר הגופני, דהיינו כיצד מגייסים אנרגיה לגוף חסר אנרגיה, כיצד ממשיכים לפעול ולחשוב על המשימה ועל הצוות במצב של תשישות ושל מצוקה

כמדדים הפסיכולוגיים של הכושר הגופני, דהיינו כיצד מגייסים אנרגיה לגוף חסר אנרגיה, כיצד ממשיכים לפעול ולחשוב על המשימה ועל הצוות במצב של תשישות ושל מצוקה וכו'. אלה הן יכולות קריטיות במצבי חירום המתאפיינים בחוסר שינה, בחוויות אובדן, בכישלורנות זמניים מצטברים, בחוסר ודאות ובסביבה דחושה להתפקע ללא מחסה לנפש. היסודות הפסיכולוגיים של הכושר הגופני ושל ההתמודדות עם הקשיים נבנים בהדרגה במסגרת התפתחות האישיות, וקשה לפתח אותם בתוך זמן קצר.

ההתמצאות במרחב

בשנים האחרונות מעידים מפקדים רבים על ירידה ברמת הניווט של הקצינים הצעירים לעומת רמת הניווט של הקצינים מהדור הקודם. סיפר לי מח"ט: "רק ב'עופרת יצוקה' קלטתי את גודל הבעיה. אני שואל מ"פ בטנק: 'מהם האיומים ההיקפיים עליך?' והוא כולו ממוקד - כמו במשחק מחשב - במטרה שלפניו, באותו בית במרחק 1,500 מטר שממנו לא נשקפת לו שום סכנה, אבל בחורשה שנמצאת 50 מטר משמאלו הוא בכלל לא מבחין". המ"פ הזה הוא הילד שבילה את העשור האחרון מול ויזואליה דו־ממדית בתאורה קבועה, והדבר היחיד שהשתנה סביבו נמצא בתוך מסך שלא אז ממקומו. כשהוא נכנס למכונית עם הוריו, היו שם טלפון, גי-

כדי לזכות בסמכות פנימית על המפקד להיות חלק מהקבוצה שהוא מנהיג - חלק מובחן, אבל חלק ממנה. החוויה של המפקד ושל הפיקוד צריכה להיות משותפת. כשאני שואל מפ־קדים מי נכח בפעילות חינוך שעברו החיילים, אף אחד אינו מרים את ידו.

העצמאות

היום מגיעים לצבא בני נוער שבמשך רוב הזמן היו מנוהלים. ההורים כיום מתאפיינים, בין היתר, ברמת חרדה גבוהה הגורמת להם להיות בקשר רצוף עם ילדיהם. לדוגמה, ישנם הורים שמתקשרים לילדיהם אחת לשעה באמצעות הטלפון הסלולרי בעת שאלה מבליים מחוץ לבית בשעות הלילה. צעירים שנמצאים בטיול תרמילאים במדינות העולם השלישי מתכתבים בת־כיפות עם הוריהם באמצעות הדואר האלקטרוני. דפוס שליטה כזה גורם לכך שהילדים למ־עשה אינם אחראים לשום דבר. אם ילד צריך לשלוח להוריו הודעת אס־אס־אס פעם בשעה במהלך הבילוי, אז האחריות להתנהגותו הנאותה אינה מוטלת עליו אלא על הוריו. הם אלה שצריכים לוודא שהוא לא יצרוך סמים, לא יפריז בשתיית אלכוהול, לא ינהג בפראות, לא יהיה אלים וכו'. הילד רק אחראי לשליחתה של הודעת האס־אס־אס.

גם בצבא נמשך דפוס ההתנהלות הזה. אמר לי מג־ד כבר לפני עשור: "פעם הייתי לוקח שני חיילים, מראה להם גבעה על המפה ואומר להם: 'קחו את הנ־נ, סעו לשם ותעשו ככה וככה'. הם היו מגיעים לאותה הגבעה, ומובן שהמציאות שם למעלה לא הייתה בדיוק כמו שתיארתי,

אם ילד צריך לשלוח להוריו הודעת אס־אס־אס פעם בשעה במהלך הבילוי, אז האחריות להתנהגותו הנאותה אינה מוטלת עליו אלא על הוריו. הם אלה שצריכים לוודא שהוא לא יצרוך סמים, לא יפריז בשתיית אלכוהול, לא ינהג בפראות, לא יהיה אלים

והם היו צריכים להתחיל לאלתר. היום אני אומר להם: 'תגיעו לשם, תרימו טלפון'. מעט מאוד אנשים חושבים ולוקחים אחריות. חבר שלי, קצין קרבי במודיעין, שהה בחו"ל כמה שנים. לאחר שובו יצא למילואים. הדבר הראשון שאמר לי היה: "הצבא מנוהל בטלפונים הסלולריים. הטלפונים האלה הרסו את הצבא".

כשהייתי בכיתה ה' הדרכתי בצופים. נהגתי לקחת 15 ילדים בני 11-12 פעמיים בשבוע לחר־רשה גדולה ורחוקה והיינו חוזרים בחשכה. עשיתי זאת בקיץ ובחורף, בלי שאף אחד ידע מראש להיכן הלכנו. זו הייתה החלטה של רגע. שם היינו משחקים ועוברים פעולות שבהן היו הילדים מתפזרים בשטח. בכל השנים שהייתי בתנועת הנוער - בתחילה חניך, לאחר מכן מד־ריך ולבסוף רשג־ד (ראש גדוד) - לא שמעתי על שום תאונה שאירעה לילד כלשהו בפעילות שגרתית בתנועה (לא כולל טיולים ומחנות). ראש הנהגה בצופים אמר לי: "גם היום אתה יכול לעשות את זה, אבל אתה צריך תיק תרגיל, סיור הכנה, חובש וכדומה".

הציות וההיררכיה

בעבר, כשהגיעו המתגייסים לצבא, הייתה להם יראת כבוד כלפי בעלי סמכות כגון הורים ומורים. כיום לא נתקל נער בבעל סמכות של ממש לפני הגיעו לצבא. נתוני משרד החינוך מלמדים שבממוצע מקדיש כל מורה 40% מזמן ההוראה לענייני משמעת. מורה סיפרה לי כי תלמיד בכיתה ד' אמר לה: "המורה, את מה־זה כוסית?". כלומר, הוא אינו מכיר כלל את מבנה המערכת ואת מקומו בה.

סיפר לי בכיר בתעשייה האווירית שגר ברחובות: "אבא שלי היה פועל בפרדס. כשהיה חוזר מהעבודה, היינו - כל ילדיו - רצים ומתחרים מי יוריד לו את הנעליים. היום אני קונה לילד

מק בכל דרך. הם חוששים שלא יבצעו זאת היטב ושערכם יירד בעיני החיילים.

פעם היה יושב המ־פ באוהל, ויריעות האוהל מופשלות, והוא היה רואה את רחבת הדגל ואת עליית המשמר, הולך לרכבו, רואה בדרך חייל שיושב באוהל ומשוחח עימו. היום יושב המ־פ באוהל סגור ובו שלושה מסכים ואינו יודע מה מתרחש שלושה מט־רים ממנו. הוא אינו קרוב לחיילים, וסמכ־תו היא חיצונית בלבד ונובעת מתוקף דרגתו ומעמדו. שאלנו מ־פים: "מתי קיימתם בא־חרונה שיחת פלוגה?" הם אמרו לנו: "לפני חצי שנה". "מדוע?" שאלנו, והם השיבו: "היו אילווצים". אני הייתי מ־פ בסדיר לפני 20 שנה. אני זוכר שאני וחברי המ־פים היינו מחכים לשיחה השבועית שבה יכולנו להפגין את מנהיגותנו ולחוש את הקבוצה המלוכדת שעברה את השבוע ביחד. לא ויתרנו עליה לא בלבנון ולא בשיא האינתי־פאדה. עוד אני זוכר שבהיותי מ־פ כמעט שלא שפתי חיילים. כיום מוקצה בלו"ז השבועי של מ־פים רבים באופן קבוע זמן למשפטים. זהו כנראה הסמל הברור ביותר לסמכות החיצונית שמחליפה את הסמכות הפנימית, וכידוע הסמכות החיצונית לבדה אינה מחזיקה מעמד לאורך זמן - גם לא בעולם העבודה האזרחי. כל המחקרים שנ־עשו בשוק העבודה - כולל מחקרים פנימיים בחברות היי־טק - בנוגע לרצון האנשים להישאר במקומות עבודתם העלו שהגורם המשפיע ביותר הוא היחס של המנהל הישיר ולא השכר, המעמד, העניין בעבודה או הת־נאים הנלווים.

סיפר לי מח־ט: "פלוגה אצלי קבעה לעצמה שם לא ראוי וביקשנו להחליף אותו. המ־פ ניסה ולא הצליח, המג־ד ניסה ולא הצליח. היו צריכים שיבוא המח־ט כדי להחליף שם של פלוגה. עמדתי ואמרתי להם: 'זה צבא, הלו, אתם רואים אותי? יש לי כאן שלושה כאלה על הכתף'. מיד הם בחרו שם חדש. מה יהיה עוד עשר שנים כשהחבר'ה האלה יהיו מג־דים וצפונה? הצבא לא מבין שה־תחלפו לו האנשים. הוא עדיין תקוע באותו תרגיל של קורס מ־כים שעושים כבר 30 שנה אף על פי שמסביב הכול השתנה".

ואת האחרים, אך אין בפעולתו משום סכנה לקיום החברה. פוטנציאל כזה קיים רק בשֶׁ־בירת טאבו. לדוגמה: כמעט בכל התרבויות מוגדר גילוי עריות טאבו. כשהיהודים היו בגלות הוגדרה ההתבוללות טאבו. בישראל מוגדרת הבגידה במדינה טאבו. הסנקציה על שבירת טאבו צריכה להיות בעוצמה כזאת שתבהיר שהחברה אינה מוכנה לה־שלים עם כך. בדרך כלל העונש על שבירת טאבו הוא נידוי חברתי.

הבעיה כיום היא שמטילים מעט מאוד סנקציות על חציית גבולות ושהטאבואים הולכים ונעלמים. בספר הקלסי "אובדן הילדות" (1982) מתאר ניל פוסטמן את תפקידה של הטלוויזיה בתהליך הזה - תה־ליך שהועצם כמובן עשרות מונים בעק־בות חדירת האינטרנט והסלולר. פוסטמן מסביר שהנקודה המשמעותית היא מידת החשיפה של האדם הצעיר לתכנים שאינם מתאימים למידת הבגרות שלו, לרמת המור־סר שלו, למידת שליטתו העצמית, לרמת ניהול הרגשות שלו ועוד. על פי סקרים שערך משרד החינוך בישראל, 25% מילדי כיתה ה' אישרו שהם צופים בפורנו (סביר להניח שהשיעור האמיתי גבוה יותר, שכן ניתן להניח שרבים מהנשאלים לא היו מור־כנים להודות בכך). בשנים האחרונות ישנה עלייה חדה במספר המקרים שבהם קטינים אונסים קטינים. חמור מכך, כאשר קטינים מואשמים באונס, דהיינו בשבירת טאבו, הוריהם לרוב מתייצבים מאחוריהם. משמ־עות הדבר: ההורים משדרים לילדיהם שאין טאבו, שהכול מותר.

זה כמה שנים פושטת מגפת משחקי הפוקר בקרב הילדים בישראל. הם מתחילים לשחק בהם בגיל 10. ומה אומרים ההורים? "זה בסדר, זה משחק חברתי, זה לא על כסף". כאשר אני נכנס לכיתות ט', אני מבקש מה־מורה לצאת ושואל את הילדים: "מי רוצה באמת להיות גנגסטר?" תמיד מרימים את ידיהם לפחות 10% מהתלמידים בכל כיתה שהיא. מדובר בנערים שבאמת וב־תמים שואפים להיות "חיילים" במשפחות פשע. לכך יש להוסיף את התחושה הרווחת שאותה מעבירים לבני הנוער ההורים והת־

ילדים צופים בטלוויזיה
הנקודה המשמעותית היא מידת החשיפה של האדם הצעיר לתכנים שאינם מתאימים למידת הבגרות שלו, לרמת המוסר שלו, למידת שליטתו העצמית, לרמת ניהול הרגשות שלו

שלי אוטו חדש, והוא לא רואה אותי ממטר". הורים לילד בן 10 סיפרו לי על התמכרות ילדם למחשב. אמרתי להם: "אז קודם כול תעבירו את המחשב מהחדר שלו למרחב ציבורי בבית". על ההצעה הזאת הם השיבו לי: "אנחנו לא יכולים. הוא יכעס". אני מגיע להרצאות בפני הורים בתיכון, והם אומרים למנהלת: "למה לא הביאו לנו אותו לפני עשר שנים?" מי שנכנס כיום לכיתה א' - אין לו שום דרך להסיק מסידור הכיתה מיהו בעל הסמכות, שכן הילדים יושבים בקבוצות הנקראות "אשכולות" או "מרכזונים". האם אפשר להעלות על הדעת שמפקד ידבר אל פקודיו בשעה שרבים מהם מפנים לו גב או צד כמו באולם חתונות? יש להביא בחשבון שלצעיר של היום אין ניסיון בהתמודדות עם סמכות, כלומר, אין לו תבנית יחסים מוכרת מהעבר שלתוכה הוא יכול לשבץ את מפקדו. זו הסיבה לכך שבשנתם הראשונה בצבא עוברים חיילים רבים משבר גדול כל כך, וקיים במהלכה פוטנציאל גבוה לעימותים בגלל אי־הסתגלות החיילים לסמכות. לפני זמן מה הרציתי בכנס קצינים בפיקוד הדרום. לאחר דבריי סיכם האלוף את היום. הוא אמר דברים רבים ושונים, אולם החוט המקשר בין דבריו (כולל הטון שבהם נאמרו) היה חוט של סמכות: אני אומר, ואתם תעשו. חשבתי לי, בעודי מאזין לדבריו, שגם 10% מרמת הסמכות שהוקרנה בהם אי־אפשר היום למצוא אצל מנהל בית הספר הקפדן והסמכותי מכולם. למעשה, שיחה מעין זאת בכל מוסד חינוכי תי־שמע ממש כאילו נלקחה מעולם אחר. סוגיית המשמעת היא חלק מרכזי מההלם התרבותי שיש לחיילים גם זמן רב לאחר גיוסם - הלם שפוגע בביצועיהם.

השכר והעונש

יסוד בסיסי בבניית זהותו של אדם בוגר הוא יכולתו לעמוד מאחורי מעשיו והחלטותיו, לקבל את תוצאותיהם ולשלם מחיר על טעויותיו. המחיר נגבה ממי שחוצה את שני סוגי הגדרות שקובעת לעצמה כל חברה: גבול וטאבו. מעברו האחר של הגבול מצויות פעולות שהן אסור־רות, אך שלא מקעקעות את מבנה החברה. לדוגמה: נהג נוסע במהירות 110 קמ"ש במקום שבו מהירות הנסיעה המותרת היא 80 קמ"ש. הוא יודע היטב שאם שוטר יתפוס אותו, הוא ייקנס, ואולי אף יישלל רישונו לזמן מה. בסביבתו הקרובה אולי יכעסו על שסיכן את עצמו

משמעת ולאווירה עכורה שיפגעו בתחושת הקבוצתיות. הנטייה שלא ליזום ולא להתמודד היא כיום התלונה המרכזית שיש למפקדים על חייליהם - במיוחד חיילים שמשרתים במקצועות תומכי לחימה.

הקבוצתיות

המחקר הסוציולוגי בישראל עוסק באינטנסיביות רבה בשינוי שעברה המדינה מתרבות קולקטיביסטית יחסית לתרבות שמקדשת את האינדיווידואליזם. השינוי הזה טופל בהרחבה באמנות - למשל בספרות, בקולנוע ובשירה - ובא לידי ביטוי במשפט הנפוץ "אל תהיה פראיר". מול המגמות האלה עומד תמיד רצונו של האדם להשתייך, משום שההשתייכות היא המפתח לחיים של משמעות.

כיום הגענו לשלב מתקדם בתרבות האינדיווידואליזם של בני הנוער: איש-איש לעצמו ספון בחדרו מול מסכו האישי. בנסיעות משפחתיות ברכב מדברים הילדים בטלפון ובמשפחות אמידות אף צופים במסכי די-וי-די. ברחוב הם הולכים כשאוזניות תחובות באוזניהם, מאזינים למוזיקה ומנותקים מכל המתרחש סביבם. בהפסקות בבית הספר הם יושבים לרוב לבדם, וגם בדיסקוטקים ובמועדונים הם רוקדים לרוב לבדם. בגלל חוסר הניסיון של בני הנוער כיום בהשתייכות - ובמיוחד בהשתייכות לקבוצות חיוביות - הם חשים ניכור כלפי סביבתם הגאוגרפית, שאותה הם לא ממש מכירים משום שהם רוב הזמן מנותקים ממנה. אפילו מהמרחב הביתי וממשפחותיהם הם מנותקים רוב הזמן, שכן לרוב הם ספונים בחדריהם מול המסך. עובד במכון המטפל בבני נוער במסגרת משפחותיהם סיפר כי העונש החמור ביותר והקיצוני ביותר שניתן להטיל על ילד הוא להסיר את דלת חדרו ממקומה. את תרבות הלבד הזאת מביא היום הנער לצבא. הוא אינו יודע מה זה אומר להיות חבר בקבוצה, למה זה מחייב אותו ומהן התחושות שהוא יכול להפיק מכך.

בשנותיים האחרונות אני עובד עם נגדים בכירים מכל הצבא. בתחילת עבודתי נהגתי לבקש מכל נגד להעלות על הכתב שתיים-שלוש בעיות שמטרידות אותו בעבודה יותר מכול. לאחר כמה חודשים חדלתי מהבקשה הזאת כי כולם ציינו רק בעיה אחת: הצורך להתמודד עם חיילים חסרי מוטיווציה שמטורדים בעיקר מכך שלא יעבדו יותר מהאחרים והנוקטים מגוון של שיטות כדי להתחמק ממשטלות. בעקבות זאת אני מדריך את הנגדים כיצד להפוך את יחידתם לקבוצה: במקום לעסוק בדיאלוג מטריד ובלתי פוסק עם כל חייל ולהתמודד עם ניסיונות ההתחמקות שלו, יש להשקיע זמן ביצירתה של תחושת קבוצתיות שתוכל להתגבר על רוב בעיות המוטיווציה. כל פרק זמן שישקיע בכך המפקד - גם על חשבון המטלות השוטפות - יביא בסופו של דבר לחיסכון בזמן ובמשאבים אחרים. המפקדים שפעלו כך מדווחים שזהו הפתרון הטוב מכולם. את זה יש ללמד גם את מפקד הפלוגה הצעיר שאינו מכיר את כוחה של הקבוצה ושמקיים שיחת פלוגה אחת לחצי שנה - נתון בלתי נתפס אצל המפקדים בני ה-40 ומעלה. רק תחושת ההשתייכות - יותר מכל תחושת שליחות או חובה - תמנע מהצבא הסדיר להפוך לחבורה של עובדי כוח אדם הזוכים לתגמול כספי נמוך ואשר עוסקים רוב הזמן בניסיונות להשתמט ממשטלותיהם.

הוויית הצבא

מדובר בנושא החשוב ביותר לתפקוד הצבא. הילדים של היום נמצאים כל הזמן מול מסך כלשהו. הם כותבים בלוגים, חיים ברשתות החברתיות דוגמת פייסבוק וטוויטר, אבל לא צוברים דרכם חוויות רגשיות. בת 18 סיפרה לי: "החבר שלי אמר לי בפעם הראשונה שהוא אוהב אותי". אמרתי לה: "ואיך הגבת?" היא השיבה: "הוצאתי מיד את הטלפון וצילמתי אותו". אמרתי לה: "בפעם הראשונה בחיים שלך שמישהו אומר לך אמירה רומנטית בעוצמה כזאת, ומה שיש לך בראש זה לתעד את זה?" על כך השיבה: "בטח. ישר שמתי את התמונה שלו בבלוג". כאשר זו הדרך להביע רגשות, אין להתפלל על תוצאות מחקר שפורסם

קשורת בנוגע לחולשתו של השלטון המרכזי - תחושה שתורמת לאווירה שלוחת הרסן בקרב הנוער. אני לא מתיר לסטודנטים בזמן ההרצאה לשלוח הודעות בסלולר, לא-כול ולדבר ללא הרמת יד, וכבר שמעתי תגובה כזו: "פשיסט", "מה, זו דיקטטורה?" או "אנחנו לא חיילים".

כשהאינטראקציות החברתיות מתרחשות מול המסך, אפשר להגיד כל דבר בשם כל אחד ולא לשלם מחיר על התבטאויות חריגות. בקיצור: אפשר לא להתבגר. לכן אין זה מפליא שכיום ילדים רבים נשארים בבית הוריהם עד סוף שנות ה-20 לחייהם, גם כשאין אילוצים כלכליים. שירו של אהוד בנאי "הילד בן 30, יש לו חום גבוה" מאפיין היטב את הדור הנוכחי. חשיבותו של הצבא מהבחינה הזאת היא עצומה: זו הפעם הראשונה שהנער ניצב מול ההשלכות של מעשיו. עלינו, המפקדים, רק להבין שאין לו שום ניסיון בכך.

היצירתיות

מרכיב חשוב בבניית היצירתיות הוא משחקי היצירה שהשפעתם היא בעיקר עד גיל 12. מדובר במשחקים שהילד מפתח בעצמו: קיים בהם אלמנט של בריאת יש מאין, ובאמצעותם נותן הילד משמעות לעולם. כאשר תרבות הפנאי מתבססת על מסכים (אשר שום אינטראקציה בהם אינה עומדת בקריטריון של משחק יצירה), רמת היצירתיות יורדת. ב-40 השנים האחרונות ירד בארה"ב הזמן שמקדישים ילדים למשחקי קי יצירה ב-94.5%. יצירתיות היא תכונה חשובה לחייל בעיתות שגרה, והיא קריטית בעיתות חירום כאשר עליו לפתור בעיות במציאות של מחסור במשאבי זמן וחומר.

הפסיביות

אדם היושב מול מסך הוא פסיבי. שנים של ישיבה כזאת בגילאים שבהם מעוצבת האישיות יוצרות דפוס כנוע של הימנעות מנקיטת יוזמה ומהתמודדות ישירה עם קשיים. חייל המסכים יפעל רק מתוך אילוץ, ידחה ככל האפשר פתרון בעיות ויתעמת עם מפקדיו על הרקע הזה - מה שיגרום לבעיות

חברתיות, מוזיקה, סרטים, אינטרנט ועוד. אפילו בטירונות מדברים החיילים מדי כמה שעות עם הבית, ובניגוד להנחת המפקדים שהשיחות האלה מספקות תמיכה, למעשה הן מקשות על יכולת ההתמודדות משום שהחיילים לא נכנסים להוויית הצבא באופן מלא.

המפקדים שקוראים את השורות האלה מוזמנים לעקוב למשך שעה אחת בלבד אחרי האנשים שעובדים במחיצתם - המזכירה, ראש הלשכה וכו' - ולרשום לעצמם את מספר פרקי הזמן שבהם הם מרכינים את ראשיהם כדי לשחק בטלפון, לשלוח מסרון לחבר וכד'. ידוע שהדרך להשגת רמה מקצועית גבוהה טמונה ביכולת להתרכז במשימה. למשל, אדם שכותב ספר נמצא ב"מנהרה של כתיבה" ואינו פנוי לדברים נוספים. "הפרופסור המפוזר" הוא כזה משום שראשו נתון כולו למאמר שהוא כותב או לשאלת המחקר שהוא מנסה לפצח. כך גם חוקר המשטרה, המכונאי שמנסה לאתר את מקור התקלה במנוע וכדומה. החייל והמפקד הטרוידים בכמה עולמות מקבילים הם הרבה פחות מקצועיים; הם הולכים לעבודה, אבל לא הולכים לעבוד. מדובר באנשים שמקבלים החלטות פחות טובות ומקדמים אנשים פחות טובים. האנשים הבלתי ממוקדים האלה מנציחים את שלטון הבינוניות. הם שקועים בהווה ולכן פחות יוזמים ופחות מתמודדים עם בעיות שצפויות לצוץ בעתיד.

צבא שמורכב מילדי מסכים יהפוך לצביר של אנשים פרטיים שמסתובבים במערכת, אבל לא מתמסרים לה; אנשים שמרוכזים פחות במשימותיהם, ולכן נפגעים יותר בתאונות ובקרב; הם אינם חדורי מוטיווציה, אין להם תחושת שייכות ולעיתים אף חשים מנוכרים. גם הפטרייטיזם הנלהב ביותר והאמון החזק ביותר בצדקת הדרך אינם יכולים לפצות על צורת התפקוד המתוארת כאן, ועלינו לתת עליה את הדעת.

הפרסום כאן הוא תקציר. את המאמר המלא - הכולל המלצות - ניתן לקרוא באתר www.ethos.org.il

בני נוער בלשכת הגיוס

כששואלים הורים לחייל קרבי איזו מתנה הוא ביקש לרגל גיוסו, רבים מציינים מכשירי טלפון מתקדמים שניתן להתחבר באמצעותם לאינטרנט, מכשירים אישיים להשמעת מוזיקה, קונסולות משחקים ניידות וכד'

בבריטניה ולפיו "ככל שיש לבן אדם יותר חברים ברשתות החברתיות, כך יש לו פחות חברים במציאות".

חוויה עמוקה דורשת זמן ללא הפרעות חיצוניות, בדומה למה שקורה באולם קולנוע שמרכז את כל הקשב לסרט שמוקרן. ילד שבזמן שיעור מרכין ראש לטלפון הנייד שלו למשך 15 שניות כדי לקבל ולשלוח הודעה מאבד, למעשה, את חוויית השיעור ונשאר רק עם הטקסט. במבחן הוא אולי יצליח, אבל את מלוא המשמעות הוא לא ישכיל להפיק. לא לחינם אנו מזהים היום אצל ילדים בני 8-9 חוויות ניכור מהעולם - חוויות שפעם היו צעירים מתמודדים עימן רק בגיל ההתבגרות והן נבעו בעיקר משינויים הורמונליים.

מהי המשמעות של המציאות הזאת על תפקוד הצבא? כששואלים הורים לחייל קרבי איזו מתנה הוא ביקש לרגל גיוסו, רבים מציינים מכשירי טלפון מתקדמים שניתן להתחבר באמצעותם לאינטרנט, מכשירים אישיים להשמעת מוזיקה, קונסולות משחקים ניידות וכד'. אפילו במאהלי יחידות השדה מבחינים כיום בלא מעט מחשבים ניידים אצל החיילים. לפני 20 שנה ויותר ישבתי במאהל מעין זה ודיברתי כל הזמן עם החבר'ה. נכון, תוכני השיחה היו של בחורים בני 19 שלא ראו הרבה נשים בסביבתם הקרובה, אבל שיתפנו איש את רעהו בחוויות אינטימיות, בתחושות בנוגע למפקדים, להורים, לחברה. יצרנו קבוצה מאוחדת שחיה כולה בהוויה הצבאית.

ההשפעה של המצב החדש היא קודם כול על היכולת ליצור קבוצה - דבר שיתבטא ברמה נמוכה של סולידריות. זו מובילה להשתמטות אפורה ולחוסר מוטיווציה ביחידות העורפיות ולרמת תפקוד ירודה ביחידות השדה, גם בעת לחימה. חיילים צעירים לא נושאים נחשבו מאז ומתמיד לחיילים טובים במיוחד, משום שהצבא היה כל עולמם - בניגוד לחיילים מברגרים יותר שכבר התחתנו ונולדו להם ילדים. אבל מי שיעקוב היום אחרי חייל קרבי בשירות סדיר יגלה שאפילו בסיטואציה אינטנסיבית כמו אימון נתונים מעייניו - בעזרת הטכנולוגיה - למספר רב של תחומים, שרק אחד מהם הוא הצבא: משפחה, חברים, משחקי מסך, רשתות